

Стефка Тонкова

„Източното партньорство ще постигне своята цел на политическо асоцииране и икономическа интеграция единствено при наличието на силна политическа воля и ангажираност на двете страни. Трябва да инвестираме повече във взаимната стабилност и благополучие. Това ще бъде бързо компенсирано чрез значими политически и икономически ползи и ще доведе до по-голяма стабилност и сигурност както за ЕС, така и за нашите източни партньори.“

□□□□□□□□□□□□□□□□ **Жозе Мануел Барозу**

„На юг имаме съседни в Европа, а на изток – съседни на Европа“

По-горната формулировка е изречена от Радослав Сикорски – полският министър на външните работи – през юни 2008 г. по повод приемане на новото направление във външната политика на Европейския съюз (ЕС) – т.нар. „Източно партньорство“. Думите му обрисуват общата европейска позиция по отношение на новите съседни след последните разширявания на съюза. След големите вълни на присъединяване на нови членове към ЕС в годините 2004 и 2007, неговите граници географски се изместват все повече в източна посока. По собствена дефиниция европейската общност определя като свои непосредствени съседни Русия (в началото включена в програмите за

Написано от Стефка Тонкова
Понеделник, 07 Март 2011 19:43

добросъседство), Армения, Азербайджан, Беларус, Грузия, Молдова, Украйна, както и държавите, които не са в непосредствена близост – Алжир, Мароко, Египет, Израел, Йордания, Ливан, Либия, палестинската власт, Сирия и Тунис.

През 2008 г. европейски лидери одобриха идеята на Полша и Швеция за създаването на ново направление в общата външна политика на ЕС, известно под името „Източно партньорство”[1]. Инициативата предвиждаше изграждането, при определени условия, на специална система за регионално партньорство с Украйна, Молдова, Беларус, Армения, Азербайджан и Грузия. Целта тогава бе ясно мотивирана - да се заздравят връзките между Европейския съюз и шестте бивши съветски републики без никакъв ангажимент за бъдещото им членство в ЕС, ако те не изпълнят поставените им икономически, политически и юридически критерии. Европейската комисия (ЕК) обяви, че подкрепя реформите в шестте държави и обещава в дългосрочен план да улесни търговията си с тях, както и да облекчи визовия режим за техните граждани. В рамките на плановете за „Източно партньорство” се предвижда също значително повишаване степента на политическа ангажираност, включително перспективата за нови споразумения за асоцииране, по-добра енергийна сигурност и по-щедрa финансова подкрепа за тези държави.

По време на разработването на стратегията за „Източно партньорство” шестте страни, с които Европейският съюз граничи на изток се намират в най-лошата икономическа и политическа криза след постигането на своята независимост през 1991 г. Според анализатори ситуацията там и днес продължава да е нестабилна. Политиката в източните съседи на ЕС най-точно може да се обрисова като смесица от авторитарност и стагнирала демокрация. Непрестанните тенденции към разцепление продължават да подклаждат страхове от възникване на кървави конфликти, а икономическата криза всява хаос в целия регион.

Евентуални подобни последствия от изброените процеси биха могли да бъдат изключително тежки за европейската общност. Подновените въоръжени конфликти и икономическата криза могат да отприщят поток от емигранти към източните страни-членки. Икономически анализатори предвиждат, че е възможно десетки банкови институции от западните държави-членки да бъдат повлияни от свиването на източните икономики. Но отвъд тези непосредствени опасности се поражда и най-тежкият момент – съперничеството между Европейския съюз и Русия относно политическите рамки, в които ще се развиват източните съседки.

След Оранжевата революция в Украйна през 2004 г. и отежненото положение

Написано от Стефка Тонкова
Понеделник, 07 Март 2011 19:43

между Украйна и Русия, руското правителство работи усилено, за да привлече страните от региона в своята сфера на влияние, докато ЕС продължава да изпълнява една технократска стратегия, която най-добре може да бъде описана с понятието „разширяване в олекотен вариант”[2] – на държавите в региона се предлагат перспективи за евентуално политическо и икономическо интегриране с ЕС, докато в същото време се обезсилват надеждите за пълноценно членство в Съюза.

През пролетта на 2009 г., по време на среща на върха в Прага става ясно, че Европейската комисия е изградила стабилна стратегия за финансовото подпомагане и политическо сближаване на ЕС с шестте бивши съветски републики – Армения, Азербайджан, Беларус, Грузия, Молдова и Украйна. Стратегията предвижда премахване или облекчаване на визовия режим с ЕС и повишаване на енергийната сигурност в Европа. Руското правителство в Кремъл изразява своето несъгласие от намесата в смятаната за негова сфера на влияние. Европейската комисия излиза с мотивирано становище, представено лично от председателя й Жозе Мануел Барозу, и комисаря по външните отношения Бенита Фереро-Валднер[3]. „Време е да демонстрираме стъпки към промяна в отношенията ни с нашите източноевропейски партньори”[4].

Пред присъстващите представители на най-високо равнище на страните-членки на ЕС Барозу представя програмата за „Източно партньорство” на ЕС и заявява, че е от жизненоважен интерес за ЕС да засили отношенията си с тези държави в името на политическото им обвързване и икономическата интеграция и за осигуряване на сигурност и стабилност по източната граница на ЕС[5]

. По думите на ръководителя на ЕК, източното партньорство е знак за солидарност на евросъюза с партньорите му, които са сред най-сериозно пострадалите от нестихващата световна икономическа и финансова криза. „Източното партньорство” се гради върху взаимния интерес и споделени ценности. То е рамка за едно дългосрочно сътрудничество и ангажимент от страна на евросъюза. Според нейните автори инициативата ще подпомогне допълнително източните партньори в желанието им да се сблизят с ЕС, като им предостави така необходимия тласък за реформи, казва еврокомисарят по външните отношения Бенита Фереро-Валднер. По думите й най-важно в случая е държавите от Източна Европа да се доближат до стандартите на ЕС в политическата, икономическата и социалната сфера, което ще осигури и на тях, и на евросъюза по-високо ниво на мобилност, по-добри търговски възможности и просперитет [6]

През изминалите 15 години настъпват драстични промени по източната граница на

Написано от Стефка Тонкова
Понеделник, 07 Март 2011 19:43

ЕС. След сключването на споразумения за партньорство и сътрудничество между Европейския съюз и източните партньори, последователните разширявания водят до по-голяма географска близост, докато реформите, подпомогнати от добросъседската политика, приближават тези източноевропейски страни политически и икономически повече до ЕС, отколкото до смятащата ги за своя сфера на влияние Русия. Евросъюзът носи все по-голяма отговорност към своите партньори, за да им помогне в преодоляването на политическите и икономическите предизвикателства, пред които са изправени, и да подкрепи техния стремеж към по-тесни връзки. Настъпи моментът за преминаване на нов етап в отношенията с тези партньори, без да се засяга стремежът на отделните страни за техните бъдещи отношения с ЕС.

След разпадането на Съветския съюз през 1991 г. по източната граница на ЕС настъпват радикални промени. Последователните разширявания водят до по-голяма географска близост с източните съседи, а реформите, поддържани чрез Европейската политика за добросъседство, сближават тези страни с ЕС в политически и икономически план. ЕС има все по-голяма отговорност към асоциираните си партньори, свързана с необходимостта да им помогне да преодолеят политическите и икономическите предизвикателства, пред които са изправени, да подкрепи стремежите им за по-тесни връзки.

Още със старта на програмата за „Източно партньорство“ на ЕС обаче мнозина лидери на страни-членки отправиха остри критики към стратегията представена от председателя на Европейската комисия Барозу в Прага. Критиките до голяма степен се дължат на тежката икономическа криза, чийто край все още изглежда далечен.

Както ЕС, така и съседите му преживяват тежка икономическа криза, а растящата сянка на взаимното недоверие помрачава отношенията помежду им. Освен това някои от най-авторитетните лидери на западноевропейски държави показаха ясно, че не могат да приемат перспективата да споделят обща платформа със свои източни колеги като например Александър Лукашенко („последният диктатор в Европа“), който е начело на Белоруската република от 1994 г. Държавите с най-голямо влияние в ЕС – Германия, Франция, Великобритания, Холандия и Белгия също са против даването на каквито и да било надежди на шестте бивши съветски републики за евентуално присъединяване, както и за смекчаването на визовия режим за тях в близко бъдеще. Без ентузиазъм приемат „Източно партньорство“ и двете най-млади членки на европейската общност – Румъния и България, които подкрепят инициативата на ЕС за черноморско сътрудничество. Правителствата на двете страни се опасяват, че при разгръщане капацитета на стратегията за „Източно партньорство“ тази инициатива за черноморско сътрудничество ще бъде пренебрегваната.

Написано от Стефка Тонкова
Понеделник, 07 Март 2011 19:43

Една от критиките, които открояват експертите е, че всяка от 27-те държави-членки на евросъюза, държи преди всичко на собствените си интереси и вероятно поради това финансирането на проекта „Източно партньорство” се оказва твърде скромно. Това ясно проличава от организираните кръгли маси и семинари на високо равнище касаещи темата „Бъдещето на „Източно партньорство” – предизвикателства и възможности”. Стана ясно, че от планираните до 2013 г. 600 милиона евро за източните ни партньори са отделени едва по 14 милиона евро и че проектът едва ли може да разчита на повече средства. Неудовлетворено от досегашните резултати е преди всичко правителството на Беларус, което обвинява Европейската комисия, че не спазва стратегията си за „Източно партньорство” и че в крайна сметка шестте държави просто ще бъдат „спонсорирани с дребни пари”. Анализатори в сферата на международните политически отношения смятат, че причините проектът да бъде пренебрегван са преди всичко политически. Експертите твърдят, че Беларус е твърде далеч от осъзнаването на значимостта на този стратегически за нея проект. Това е видно от хаотичната външната политика, която страната води. Беларус продължава да поддържа близки отношения с Русия, тъй като облагите ѝ от това партньорството са огромни. Така например цената на руския газ за Беларус е много по-ниска от цената, която Русия обявява за останалите международни пазари.

Според експерти близките отношения, които държавите от „Източното партньорство” поддържат са основна пречка за развитие на европейската политика и това е една от основните критики към тях. Украйна и Беларус са представили пред Европейската комисия около 20 проекта за реализиране и финансиране от страна на европейската общност. До сега нито един от тях обаче не е одобрен и финансиран. Обяснението е, че не са определени критериите за отпускане на средства по проекти за страните от „Източното партньорство”. В Минск са убедени, че стратегията за „Източно партньорство” не решава ключовия въпрос за отношенията с Брюксел – липсата на правна основа, а също и достъп на страната до инструментите на европейското политическо партньорство. Особено активна в критиките си към ЕС е белоруската опозиция. Съпредседателят на Обединените демократични сили Анатоли Лебедко смята, че стратегията на Брюксел по отношение на Беларус е „дефектна”. „Западът помогна на Лукашенко – казва той – да избегне банкрут. Но сякаш не забелязва, че за да привлече финансов ресурс, той играе двойна игра с Брюксел и с Москва”[7].

Написано от Стефка Тонкова
Понеделник, 07 Март 2011 19:43

Другият недоволен участник в „Източно партньорство” е Азербайджан, който обвинява ЕС в двойни стандарти по отношение на ситуацията в Кавказкия район. Баку протестира срещу неясната и неопределена позиция на Брюксел по спора с Армения за Нагорни Карабах. Европейският съюз има съвсем ясно становище за териториалната цялост и неприкосновеност на границите на Молдова и Грузия, но не и за Азербайджан. Ето защо експертите са на мнение, че ентусиазма на ЕС за „Източното партньорство” видимо е намалял и поради това отправят остри критики към ангажираните в проекта.

При анализа на критиките към източните партньори на ЕС е неминуемо фокусът да се отправи към Украйна, която от шестте държави е най-активна във външнополитически план и то основно заради стратегическото си местонахождение и колебанието накъде да се насочи – към ЕС или Русия.

Украйна безспорно е най-значимата от шестте страни, включени в проекта за „Източно партньорство”. Страната е раздирана от вътрешни противоречия, жертва на световната финансова и икономическа криза, и намираща се на „пътя” между ЕС и Русия. Всяка по-сериозна дестабилизация на украинската държава неотменно предизвиква реакции в общеевропейски и глобален план (например събитията от периода септември-декември 2004 г., известни като „Оранжевата революция”). Коя е държавата Украйна – в геополитическо, политическо, икономическо и пр. измерение? Защо тя все още не е член на голямото европейско семейство от бързоразвиващи се и развити държави, защо не е част от колективната отбрана в рамките на НАТО, защо никоя велика сила не взема категорично нейната страна, а и тя самата нееднозначно търси контакти с различни големи държави? В коя посока на развитие ще поеме държавата предвид новото ѝ държавно ръководство и какъв съсед ще имат в бъдеще европейските държави? Каква е позицията на ЕС по отношение на бъдещо разширяване и присъединяване на най-голямата и противоречива източна съседка Украйна? На тези въпроси следва да даде отговор последващото изложение, проследяващо подробно отношенията на Украйна най-вече с двата основни политически субекта на територията на Европа – ЕС и Русия.

Украйна е на географски кръстопът с оглед на голямата бройка пряко граничещи с нея държави. Държавата има седем преки съседа – Русия, Беларус, Полша, Словакия, Унгария, Румъния и Молдова. Тя има и един непряк съсед в лицето на ЕС, защото граничи с четири държави-членки – след 2004 г. такива са Полша, Словакия и Унгария, а след 2007 г. такава е Румъния. Същевременно България, Грузия и Турция са морските съседки на държавата. Украйна е най-голямата (след Русия) държава от страните, получили независимостта си след разпада на Съветския съюз от гледна точка на население и територия – с 601 586 кв.км. площ и 49,5 млн. жители население, тя се нарежда сред големи държави като Германия, Франция, Испания, Великобритания на

Написано от Стефка Тонкова
Понеделник, 07 Март 2011 19:43

европейския континент. Няколко десетилетия страната е част от СССР и дори след обявяването на нейната независимост през 1991 г. тя остава в постсъветската сфера на влияние. В тази сфера Русия иска да я остави и занаяпред, затова и държавата е обект на особен интерес, манипулации и вмешателство от страна на силния си съсед. Държавата е не просто на географски кръстопът, но е и изключително богата на природни ресурси – желязна руда (най-вече в Кривой рог), въглища (в големи количества в Донецкия басейн), цветни метали, нефт, природен газ, каменна сол, сяра, графит. Има излаз на две морета – Черно и Азовско, и развити пристанища с голям търговски флот. През нея преминават важни железопътни, шосейни, водни и енергийни (тръбопроводи) пътища към Русия и Прибалтика, към Източна Европа и страните от Балканския полуостров.

Особено в областта на енергетиката Украйна клони все повече към Русия. Именно Русия предлага широко сътрудничество на държавата в областта на ядрената енергетика – от производството на гориво и транспортирането на енергийни суровини до изграждането на електроцентрали и износ на енергия. Украйна попада в амбициозния план на бившия руски президент и настоящ премиер Владимир Путин за удвояване на производството на атомна енергия. На преден план излиза факта, че атомното машиностроене на Украйна работи за нуждите на руския пазар. Колкото до политическата обстановка в държавата – тя е повече от противоречива. Причина за това е разделителната линия, съществуваща в самото украинско общество: то е разделено на две, дори чисто териториално – Западна Украйна е тенденциозно прозападно ориентирана, колкото до Източна Украйна, която е силно промишлено развита – тя е със силни проруски нагласи. Най-общо – Украйна трябва да реши дали да работи за присъединяване към европейската общност или да се превърне в опора на амбициозния руски план за превръщането на Русия в значим фактор за политиката на общността[8].

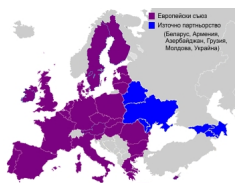
Критиките към източните партньори на Европейския съюз са многообразни и се открояват със своята специфика. Първата критика е към слабата държавност. Неовладяната корупция е характерна и за шестте страни. Друга критика, която може отчетливо да се открие е нежеланието на тези страни да се откъснат от силното си руско влияние. Проблем представляват и щетите, причинени от глобалната икономическа криза, които водят до реален риск от цялостен провал на икономиките в региона.

Нерешителността, която ЕС демонстрира по време на сериозни кризи в страните от „Източното партньорство” също може да се разглежда като израз на критика към политиките на шестте държави. Когато през август 2008 г. в Грузия избухна война, грузинските институции се оказаха неподготвени. По време на газовата криза от януари

Написано от Стефка Тонкова
Понеделник, 07 Март 2011 19:43

2009 г. ЕС не побърза да се намеси в нея, под претекст, че това касае спора между Русия и Украйна, макар и тази криза да засегна пряко държави-членки на общността.

Съществуват мнения на експерти, които остро критикуват правителствената политика на шестте бивши съветски републики. Според тях нагласата в тези страни е да усвоят икономическата и политическа подкрепа, която стратегията „Източно партньорство” им предлага, а проблема с демократизирането по образец на европейската общност остава на заден план. Именно тази нагласа у страните обрича на неуспех тази иначе добре замислена стратегия.

[1] Проектът „Източно партньорство” е представен на 26 май 2008 г. от министъра на външните работи на Полша Радослав Сикорски със съдействието на шведското правителство по време на Съвета по общи въпроси и външни отношения на ЕС в Брюксел. Началото на „Източното партньорство” като рамка за двустранно и многостранно сътрудничество е положено в Прага на 7 май 2009 г. Първата среща на външните министри в рамките на „Източното партньорство” е проведена на 8 декември 2009 г. в Брюксел.

[2] В литературата се използва английският израз „enlargement-lite”.

[3] Бенита Фереро-Валднер е европейски комисар по външните отношения и европейската политика за съседство в периода ноември 2004 – декември 2009 г. От декември 2009 г. до февруари 2010 г. тя е комисар по търговията и европейската

политика за съседство.

[4] Част от реч, произнесена от Жозе Мануел Барозу.

[5] Пак там.

[6] Част от реч, произнесена от Бенита Фереро-Валднер.

[7] От реч на Анатоли Лебедко.

[8] Andrew Wilson and Nicu Popescu. Границите на „разширяването в леквариант“: влиянието на ЕС и Русия в проблематичния регион между тях. Резюме, Европейски съвет за външни отношения, юни 2009, достъпна на http://ecfr.3cdn.net/592d579e9307f19aa6_vcm6bh50r.pdf